

Д. Д. Корецька,
студентка магістратури
факультету іноземних мов
Криворізький державний
педагогічний університет
Науковий керівник:
кандидат філологічних наук,
доцент Луценко Л. О.

ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС У ПЕРСПЕКТИВІ СУЧАСНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Корецька Д. Д. (наук. кер.: канд. філол. наук, доц. Луценко Л. О.). Політичний дискурс у перспективі сучасних лінгвістичних досліджень.

Проаналізовано поняття дискурсу та політичного дискурсу, його складові, методи лінгвістичного аналізу та функції.

Ключові слова: дискурс, політичний дискурс, політична комунікація; дескриптивний, критичний і когнітивний аналіз; функції політичного дискурсу.

Корецкая Д. Д. (науч. рук.: канд. филол. наук, доц. Луценко Л. А.). Политический дискурс в перспективе современных лингвистических исследований.

Проанализированы понятия дискурса и политического дискурса, его составляющие, методы лингвистического анализа и функции.

Ключевые слова: дискурс, политический дискурс, политическая коммуникация; дескриптивный, критический и когнитивный анализ; функции политического дискурса.

Koretska D. D. (academic mentor Doc. L. Lutsenko). Political discourse in the perspective of modern linguistic research.

This article illustrates the concepts of discourse and political discourse, its components, methods of linguistic analysis and functions.

Key words: discourse, political discourse, political communication; descriptive, critical and cognitive analysis; functions of political discourse.

Постановка проблеми. В умовах швидкоплинності та невизначеності політичного розвитку неабияку актуальність набуває необхідність сформувати політичну грамотність та обізнаність.

Зважаючи на появу нових концепцій, форма, а також стратегій і тактик на політичному арені необхідно розвивати вміння і навички аналізу і синтезу політичної інформації у лінгвістичному контексті.

Розширення кола питань у політичній дискурсології виникає через формування нових аспектів у результаті взаємодії суспільства, мови та влади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На межі ХХІ і ХХІ століття спостерігається глобалізація лінгвістичних досліджень у напрямі політичного дискурсу. Можна виокремити три мегарегіональні об'єднання, які представлені: північноамериканським, західно- та східноєвропейським. Згідно з наведеною класифікацією поділяємо соціологів, політологів та лінгвістів на північноамериканських, серед яких Гарольд Дуайт Лассвелл, Алан Абрамовиц, Джордж Лакофф, Пол Лазарсфельд, Уолтер Липшман, Джеймс Барбер; західноєвропейських, — С'юзен Бейкер, Ганс Блокланд, Тьон ван Дейк; східноєвропейських — Міна Андреева, Борис Норман, Ірина Ухванова та інші.

Дослідження комунікації у зазначених мегарегіонах мають спільні риси, — всі вони зосереджують увагу на мовних феноменах, визначають як загальні тенденції розвитку політичної комунікації, так і політичні стилі окремих політичних лідерів, розглядають види політичного дискурсу, а також включають діахронний та синхронний опис.

Мета статті полягає в дослідженні поняття «дискурсу» та «політичного дискурсу», його складових та функцій в сучасній лінгвістиці. Завдання статті — у визначенні поняття «дискурс» та «політичний дискурс», в аналізі лінгвістичних підходів до визначення політичного мовлення. **Об'єкт дослідження** статті — «дискурс», його складові та функції, **предмет дослідження** — трактування поняття «дискурс» у політичному контексті.

Виклад основного матеріалу. Поняття «дискурсу» поєднує в собі елементи когніції та екстралінгвістичні фактори, а тому постає складним лінгвістичним явищем. На сучасному етапі відсутнє єдине трактування цього поняття. В енциклопедії сучасної України дискурс визначається як: «(від лат. *discursus* — бігання, колообіг) — термін філософії та гуманітарних досліджень, з допомогою якого позначають аргументоване усне чи письмове обговорення будь-якої теми, в якому предметом дискусії стають і самі способи аргументації; будь-яке мовлення, розмова, дискусія, особливості яких характеризують мовця» [4].

В той же час, «Енциклопедичне видавництво» за участі Інституту програмних систем НАН визначає «дискурс» як «сукупність текстів, присвячених конкретній темі, “текст плюс контекст”, у комунікативістиці — сукупність вербальних та невербальних елементів спілкування, що мають власні змісти та взаємодіють у певному контексті» [5].

Французький мовознавець Еміль Бенвеніст зазначає, що «дискурс» — це «мовлення плюс той, хто говорить», а, у свою чергу, російська вчена, лінгвіст, Ніна Арутюнова визначила поняття «дискурс» «мовленням, зануреним в життя» [5].

Нідерландський лінгвіст Т. ван Дейк дав наступне визначення: «дискурс — складна єдність мовної форми, значення та дії, яка могла би бути найкращим чином охарактеризована за допомогою поняття комунікаційної події чи комунікаційного акту» [5].

Спільним у наведених визначеннях є те, що поняття «дискурс» постає у вигляді єдності дії, мовної форми та невербальних елементів і фактично являється складовою комунікаційного акту.

Таким чином, «дискурс» можна співвідносити з поняттями мова, текст, комунікація та висловлювання, але дискурс не являється повним синонімом наведених понять.

Дискурс — це процес комунікації, який включає текст, фрагменти висловлювання і має тему. «Логічний зміст окремих речень — дискурсивних компонентів — називається пропозиціями. Саме такі пропозиції служать для зв'язку логічних співвідношень: диз'юнкція «або», кон'юнкція «і», імплікація «якщо — то» та інші. У свою чергу, інтерпретатор, розуміючи дискурс, komponує в загальне значення ці елементарні пропозиції, вкладаючи нову інформацію, що міститься в наступному інтерпретованому реченні, в межах вже отриманої попередньої або проміжної інтерпретації» [2].

Т. ван Дейк вважав основними ознаками дискурсу, — цілі, інтерес, та стилі.

Швейцарський спеціаліст у галузі аналізу дискурсу Патрик Серіо виокремлює вісім значень терміну «дискурс»:

- 1) еквівалент поняття «мовлення», тобто будь-який конкретний вислів;
- 2) одиниця, яка за розмірами більша за фразу;
- 3) вплив висловлювання на його отримувача з урахуванням ситуації; вислів в межах прагматики;
- 4) бесіду, як основний тип висловлювання;
- 5) мовлення з позиції мовця в протилежність розповіді, яка не враховує таку позицію, згідно з дослідженнями Бенвеніста;
- 6) протиставлення мови і мовлення (*langue / discours*) як, з одного боку, система мало диференційованих віртуальних змістовних одиниць і, з іншого, як диверсифікація на поверхневому рівні, яка пов'язана з різноманітністю вживань, властивих мовним одиницям;

7) система обмежень невизначеної кількості висловлювань ідеологічної чи соціальної направленості. Наприклад, феміністичний дискурс;

8) висловлювання з точки зору дискурсного механізму, який впливає на комунікацію [6, с. 9–10].

Таким чином, існує розгалуження дослідження елемента «в мові» і «в мовленні».

Виокремлюють такі види дискурсу, як: військовий, політичний, педагогічний, науковий, критичний, юридичний.

Згідно з О. Шейгал, тип інституційного дискурсу визначається його базовими концептами. Так, для педагогічного дискусійного центрального розуміння «освіта», «вчитель», для релігійного — «вера», «Бог», для політичного дискурсу — «власть», «політик» [7, с. 94].

Концепт як ментальна репрезентація культурно-значущого феномену в масовій свідомості фіксується в лексикографічних тлумаченнях імені концепту (змістовний мінімум концепту), в його синонімічних зв'язках, образних переосмисленнях, асоціативних реакціях, неклішованих текстах і висловлюваннях [7, с. 95].

В. Дем'янков зазначав, що політичний дискурс може розглядатися як мінімум з трьох точок зору:

- чисто філологічної — як будь-який інший текст; однак, «бічним зором» дослідник дивиться на фон — політичні і ідеологічні концепції, що панують у світі інтерпретатора,
- соціопсихолінгвістичної — при вимірюванні ефективності для досягнення прихованих або явних, — але безсумнівно політичних — цілей мовця,
- індивідуально-герменевтичної — при виявленні особистісних смислів автора та / або інтерпретатора дискурсу в певних обставинах [3].

Таким чином, є всі підстави стверджувати, що дослідження політичного дискурсу знаходиться на перетині різних дисциплін.

Згідно О. Шейгал, «політична комунікація» і «політичний дискурс» можуть становити тотожні поняття.

О. Шейгал виокремлює 3 підходи у дослідженні політичного дискурсу.

Перший підхід — *дескриптивний*. Він історично він сягає класичної методики риторичного аналізу виступів, які можна знайти у працях Аристотеля та Цицерона. У сучасній лінгвістиці він позначає вивчення

поведінки політиків, з огляду на їх мовленнєву діяльність. У цьому контексті досліджують мовні засоби, маніпулятивні стратегії і тактики, а також риторичні засоби, які політики використовують для переконання виборців. Один із напрямів описативного підходу — це змістовний аналіз політичних промов. Методи, які виокремлюють у описативному підході дозволяють дослідити та проаналізувати такі складові діяльності політиків, як, наприклад, ціннісні домінанти, готовність співпрацювати, конфліктність, тощо.

Другий підхід — *критичний*. Він аналізує наявність вираження в мові категорій соціальної нерівності. Такі дослідники, як Т. ван Дейк, Н. Ферклоу у своїх працях досліджують використання мови як засобу для керування та контролю населення. Суттєва різниця двох підходів полягає у тому, що описативний підхід передбачає, що дослідник нейтрально досліджує питання, а критичний підхід має на меті захищати тих, хто не має влади й страждає від дій політиків.

Ще один відносно новий підхід у лінгвістиці — *когнітивний*. Ця парадигма дозволяє дослідити та змоделювати структуру свідомості учасників політичного дискурсу. Наведений підхід зосереджує увагу на стереотипах, метафоричних моделях та концептах політичної комунікації, які являються політичними упередженнями. Крім того, у контексті комунікативного підходу особлива увага зосереджується на взаємозв'язку ідеології та мови. Комуніканти у політичному дискурсі виступають у ролі представників політичних інститутів, а тому політична комунікація має аспект ідеологізації. Ментальні схеми учасників політичного дискурсу впливають на їх судження та умовиводи, а тому визначають їх вербальну поведінку. У свою чергу, вербальна поведінка охоплює риторичні прийоми, тему комунікації, стратегії та імплікації, тобто логічні зв'язки.

Стосовно структури політичного дискурсу, зважаючи на те, що метою політичних виступів, промов є переконання, з лінгвістичної точки зору необхідно розглядати політичну комунікацію як систему знаків, яка має структуру. Сукупність знаків, у свою чергу, формує семіотичний простір. Згідно з О. Шейгал у цьому знаковому утворенні виокремлюють два виміри — віртуальний і реальний.

О. Шейгал зазначає, що специфічна складова інформативності в тому чи іншому типі дискурсу визначається в рамках протиставлень «інформативність — фатика» і «інформативність — експресивність» або «раціональність — ірраціональність (емоційність)» [7, с. 62].

Тобто особливість дискурсу полягає в тому, що він передбачає переважання емоційної складової над фактичним аргументуванням,

а також цінностей над інформуванням. Відмінність політичної мови, наприклад, від наукової полягає у тому, що політична мова спрямована на те, щоб вплинути на адресатів.

Отже, з точки зору його реального виміру, дискурс — це комунікаційна діяльність і окремі фрази, висловлювання, або тексти, які формуються у наслідку цієї діяльності. Водночас, віртуальний простір дискурсу охоплює такі поняття, як:

- 1) вербальні і невербальні знаки, які використовуються у процесі політичної комунікації;
- 2) тезаурус прецедентних фраз;
- 3)) моделі типових мовних виразів;
- 4) знання типових моделей спілкування у політичній сфері.

Комунікативно-прагматичною основою політичного дискурсу є боротьба за владу та дії для того, щоб її утримати. У зв'язку з цим, основними функціями політичного дискурсу є:

1) регулятивна функція — повідомлення інформації, спонукання до дії, заборона, наказ, встановлення консенсусу; вплив на дії учасника комунікативної ситуації;

2) інструментальна охоплює боротьбу за владу, її перерозподіл, легітимізація влади, висловлювання протесту проти правлячих сил, формування моделі політичної реальності у свідомості соціуму та збереження влади;

3) креативна — здатність, притаманна мові створювати симулякри, тобто копію неіснуючої реальності, або ж створює копію напівіснуючої дійсності;

4) магічна функція проявляється у спробі впливати на явища дійсності, (соціальні, релігійні, економічні, тощо) за допомогою слова. Прикладами застосування магічної функції можуть слугувати присяга (наприклад, присяга президента, яку він складає під час інавгурації), молитви, табуйована лексика;

5) культурно-символічна функція репрезентації влади охоплює створення інтерпретацій, образів та цінностей відносно позиціонування політичних суб'єктів.

Власне лінгвістичні методи дослідження і лінгвістичні дані почали використовуватися в аналізі політичного дискурсу порівняно нещодавно. Можна виділити наступні основні типи лінгвістичного аналізу дискурсу:

- особлива увага до парафраз і синонімічності (роботи М. Пешо, П. Анрі, Ж. Пуату, Д. Малдідьєра);
- акцент на аргументації і синтаксисі (Т. Трю, Ж. Зайдель);
- в центрі аналізу — висловлювання (порівняльні роботи Л. Курдессеса, П. Фіала, Е. Верона, П. Ашарда і ін.);
- лексичні і лексикометричні дослідження (наприклад, Ж. Жіляму, р. Мун, Ж. Коммерета і Р. Моро, М. Турньєра, А. Бергунью і ін.);
- дослідження наративних функцій (Ж.-П. Фейе та ін.);
- риторичні дослідження (К. Гільомен і ін.);
- семіотика (Р. Барт та ін.);
- відмінкова граматики;
- антропологічні і соціолінгвістичні дослідження (порівняльні роботи Дж. Комарофф, Д. Паркіна, Ж.-Б. Марселезі і ін.) [1, с. 72].

Висновки. Результати здійсненого аналізу дозволяють зробити висновок, що єдине визначення поняття «дискурс» у сучасній лінгвістиці відсутнє. Термін «дискурс» позначає процес мовлення з урахуванням мовних висловлювань, тексту, а також семіотичної системи, наявність якої цей текст передбачає.

Поняття «політичний дискурс» використовується для позначення комунікації в політичному контексті. Учасники комунікації представляють певні політичні інститути, а тому політичний дискурс передбачає у них наявність сформованих упереджень.

Перспективи подальшого дослідження. Здійснене дослідження дає можливість до перспективних завдань політичної дискурсології віднести чітке розмежування політичного дискурсу від таких схожих понять як, наприклад, політична комунікація; створення інноваційних методологій вивчення сучасного політичного простору.

Список використаної літератури

1. Герасимов В.И., Ильин М.В. Политический дискурс-анализ. *Политический дискурс: история и современные исследования: Сборник научных трудов.* М., 2002. 184 с. (Политическая наука / РАН. Институт научной информации по общественным наукам; 2002. — № 3. Серия: “Политология”), 68–75 с.
2. Демьянков В.З. Интерпретация политического дискурса в СМИ. URL: http://evartist.narod.ru/text12/09.htm#%D0%B7_01

3. Демьянков В. З. Политический дискурс как предмет политологической филологии. URL: <http://www.infolex.ru/PolDis.html>
4. Енциклопедія сучасної України. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=24374
5. «Енциклопедичне видавництво» за участі Інституту програмних систем НАН. URL: <https://vue.gov.ua/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%BA%D1%83%D1%80%D1%81>
6. Серіо П. Как читают тексты во Франции. *Квадратура смысла: Французская школа анализа дискурса*: Пер. с фр. и португ. М.: Прогресс, 1999. С. 12–53.
7. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса. Диссертация. Волгоград: 2000. 440 с.